

OSOBNÍ POPLACH

Josef Holcman

Copyright © Josef Holcman, 2015
ISBN 978-80-7473-330-7

Ležím na lůžku v kuchyni a nevím, jestli jsem se narodil, nebo umřel. Postel je mokrá a já taky. Nade mnou se sklání plešatý chlap. Za ním stojí můj dědeček Rusňák v klobouku a v ruce drží prázdný kýbl na vodu. Oba se tváří ustaraně. Potom bílá tma. Nepaměť. Nic.

Ležím na postýlce dětského oddělení kyjovské nemocnice a za oknem se zjevuje dědeček Rusňák v klobouku, černém saku a bílé košili. Vyskočil jsem a začal ječet: „To sú naši stařeček. To sú naši stařeček! Pust’te mě dom, pust’te mě dom!“

Stařeček zamával a musel odejít. Přiběhla sestřička s obvazem, rozmotala ho, na obou koncích udělala suk a uvázala ho na jedné straně ke konstrukci postýlky a na druhém konci za moji nohu pod kotníkem. Pak zase nic.

Mnohem později mně otec vyprávěl, jaký byl tehdy, v tom roce 1955, osel. Na dvoře pumpoval moč z jímký do lajty na voze, v němž byl zapřažen náš kůň Furin. Mě posadil na tu lajtu. Už nevěděl, jestli Furin vozem trhl, nebo mě zaplavila pěna z moče, ale věděl a viděl, jak jsem spadl hlavou na traverzu, ležící vedle vozu, a skončil v prázdném, vyvezeném betonovém hnojišti. Zanesl mě na lůžko do kuchyně, skočil na motocykl a jel pro pomoc. Stařeček Rusňák mě hlídal. Vylil na mě prý dva kýbly vody a při tom druhém jsem se

probral. To už nade mnou stál doktor Janíček z Milotic, ten plešatý chlap. „Modlete se, aby to nebyla zlomenina spodiny lebeční a vnitřní krvácení,“ řekl. Tak se modlili.

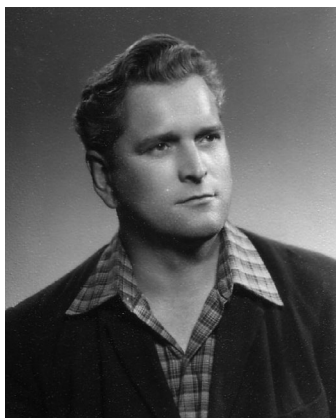
Jinak si ale pamatuju jenom dobré, pěkné věci. Třeba jak rok nato vstoupil do mého života další muž. Domácnost vesnického kluka v padesátých letech byla zabydlena stálými lidmi, zvířaty, věcmi a zvyky. Aspoň já jsem to tak měl. Maminka Libuše, nosící každý večer od krav z chléva mléko s pěnou. Tatínek Vojtěch, podávající seno našemu koni Furinovi. Na dvoře pes Punt'a, marně honící vrabce od krmení pro slípky. Dědeček Rusňák (to jeho příjmení se mně vůbec nelíbilo, kamarádi se mu posmívali), ladící večer co večer Svobodnou Evropu a počátkem padesátých let volající denně, rok co rok, na adresu režimu: Do roka to padne! Čistotná babička Filomena Rusňáková a její bílá světnice. Dědečka a babičku jsem oslovoval stařečku a stařenko, žádné dědo nebo stařo. Maminčina sestra, teta Anežka, říkali jsme jí Anda, která z masny ze Stavěšic jezdila domů jenom na sobotu a neděli.

Branka k sousedům. To je největší rodina, říkávala stařenka o sousedech. U branky studna na vodu, kde jsme se ráno my i sousedi umývali.

Každý, kdo se v této sestavě objevil navíc, byl pro mě elementem cizím až nežádoucím. Kromě souseda Franty, který z branky v roce 1956 jásal: Súsede, himlhergot, v Maďarsku už to prasklo! Vzrušené hlasy zpravodajů v rádiu byly výmluvné, navíc vedle nich bylo slyšet vzdálenou střelbu. I přes tu střelbu bylo

takové dětství naplněno souladem, jistotou a citem. Ale ta jistota, že do roka režim padne, se po letech změnila v nejistotu, takže stařečka Rusňáka to čekání tak uondalo, že se začal rádiu posmívat. Na komunistický pochod Kupředu hurá zpíval: Kupředu hurá, tlačí vás můra, musíte lhát! To mě bavilo víc než to škrčení a vrčení cizích stanic.

1

Strýc Jožka Slovák vpadl do mého dětského světa někdy v polovině padesátých let, aby mě už nepustil. Klobouk elegantní, úsměv herce Paula Newmana, kolem krku kašmírový šátek jako dirigent symfonického orchestru. I v největších mrazech nosil polobotky a to mě, kterého rodiče nutili

v zimě nosit těžké boty s podkovkami, zvanými gřample, fascinovalo. Chtěl jsem ho vidět. Být vedle něj. S ním. Jeho hornácká horkost mě přitahovala. Vyhodil mě do vzduchu a já jsem letěl. Chytil mě, ale teta Anda ho obřadně praštila do širokých zad. Byl pro mě symbolem síly, dokonalosti, srandy a něčeho, co bylo v dětském životě naráz nekonečně novým. Když jsme tehdy povečeřeli, bylo to v hody, tak strýc poděkoval, odnesl talíř s příborem a řekl: „Pojédeš sem husinu, ona ve mně gágá, vemte ujče spružinu, potrite mně záda.“

Zavěťřil jsem, pokud jsem toho tehdy byl schopen; nebo jsem se možná jenom nadšeně podivil, když mně to přísloví stařeček Rusňák z hornáckého dialektu přeložil: „Přejedl jsem se, tož vemte, strýče, palicu a přetáhněte mě po zádech.“

Strýc Jožka se narodil ve Velké nad Veličkou v roce 1931. Halasný a štedrý strýc. S tetou se potkali ve

stavěšické masně, ona byla o pět roků mladší. Týden co týden k nám přijížděl společně s Andou a vždycky mně přivezl oříškovou čokoládu značky Orion, vyrobenou v závodě Milo Olomouc, a já jsem si ty obaly schovával. Čekal jsem na ně, ale hlavně na strýcovy příběhy. Pasovali k sobě a já jsem se těšil na jejich svatbu. Takový strýc v rodině ale nebyl jednoduchá záležitost, pro mého otce to byla komplikace, protože nerad viděl, když Jožka spustil a já jsem poslouchal:

„Víš, jak se kradla v masně střeva na klobásky? To ses vyslekl do půl pasu, ruky hore a točil ses jak v hody na muzice, až sis namotal, kolik potřebovals. Nějaký Matula si na sebe nabalil dvacet metrů a ještě si za to strčil hovězí jatýrka, prošel vrátnicí a jel domů na mopedu. Na křižovatce v Kyjově u radnice dostal smyk a škrábl sebou, roztržená košile a baba, co mu šla pomáhat na nohy, omdlela, když uviděla vyhřezlé vnitřnosti, a esenbáci měli hody: řízení pod vlivem alkoholu a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.“

„Živíš kluka hovadinama, místo abys ho cosi naučil,“ zlobil se můj tatínek a Jožka volal:

„Já to říkám tobě, ty starý dobráku. Co se v stáří učíš, v mládí jde samo!“

Mně se líbilo to jejich jiskření a zdůrazňoval jsem tatínkovi, co mě Jožka naučil. Psal jsem ve druhé třídě domácí úkol a napsal jsem slovo „sních“. A on řekl: „Říkal stařeček, že předloni napadl metr sněhu, nebo sněchu?“

„Sněhu!“ odpovídal jsem a on mně tak ukázal, že sníh se píše, jak se píše, a ne tak, jak to slyšíme, naučil mě skloňovat a ještě z historie to, že v šestapadesátém byla ukrutná zima a napadl skoro metr sněhu.

V tom roce kruté zimy a v tom roce, kdy to prasklo v Maďarsku, jsme měli prokopány tunely ve sněhu z kuchyně do maštale, z maštale na mlatevnu a potom do ulice, aby maminka mohla každé ráno jít odevzat mléko od našich krav a dovézt z krechtu řepu a brambory pro prasata. Chlapi házeli sníh lopatami a vyprávěli, jak za války před patnácti lety Němci přikázali všem dospělým mužům z obce, aby tak prokopali cestu až do Milotic.

„Vojtěchu, víš, jak se za války zabijaly načerno prasata?“

Tatínek udělal jenom něco jako hm a já jsem přiskočil.

„Zapálils plátek síry, který se dal prasátku pod šňupák, to kleklo a do věčných lovišť odešlo bez hlesu. Dnes za porážku načerno hrozí enom kriminál a komunisti tak ukazují, jací sú humanisti, protože za Němeca za to byl koncentrák. Ale nějaký Horáček, co u nás dělal, zapíchl manželku jak vepřička aj bez síry, bláznil z lásky, no, tahali se prý o nůž, byla to nešťastná náhoda a ublížení na zdraví s následkem smrti nebo jak se to kvalifikuje, odseděl si šest roků, a když se vrátil, hned se oženil znovu. Ptali jsme se ho: Pane Horáčku, co byste dělal, kdyby vám i tato žena byla nevěrná? Zabil bych ji znovu, pravil odhodlaně, a představ si to, ona se ho ta nová žena vůbec nebála, a že láska nehněvaná, není milovaná...“

„Házej, nebo tu budeme do půlnoci,“ nabádal ho tatínek a otáčel se po mně, jestli poslouchám ty zmaty, jak říkal. Dělal jsem, že ne, ale čekal jsem na každé strýcovo slovo, na každý jeho elegantní pohyb.

Dospělí si myslívali nebo předstírali sami před sebou, že děcka nevědí a nemají vědět, jak se rodí život. Když rodila prasnice prasátka nebo kobyla hříbě, zavírali nás do kuchyně, pokud to nebylo zrovna v noci. Jednou ale neběželo všechno jako obvykle. Tatínek s maminkou a stařečkem se dohadovali, zda volat zvěrolékaře. Do toho přijel strýc Jožka z práce a šel do chléva. Všichni s ním, i stařenka Filomena. Já jsem toho využil, vylezl na hnojiště naproti chléva a okýnkem jsem viděl, jak se Jožka svlékl do půl pasu. Maminka hladila naši krávu po břichu a tatínek držel v ruce provaz. Já stoupal na vrcholu hnoje na špičky a s odpudivým úžasem jsem pozoroval, jak strýc vsunul ruku až po rameno do krávy v místě, odkud z ní normálně vycházely kravince. Jožka se v ní nějak povrtal, kráva se nadula a za chvíli se ukázala hlava telátka a přední kopýtká. Byl jsem tak vzrušený, že jsem hned utekl do kuchyně a házel polínka do kamen, jako bych chtěl něco zastříť, před tatínkem zakrýt něco, co jsem neměl udělat. Viděl jsem zrod živého tvora a Jožka si mě tím zákrokem zase získal o kousek víc. Všiml jsem si, že měl daleko vřelejší vztah ke kravám než k Furinovi.

Druhý den nás stařeček Rusňák pozval do vinného sklepa v Barákách, což je devět sklepů vyhloubených v mezi na kraji Skoronic. Stařeček neměl svůj, byl v nájmu se čtyřmi dalšími vinaři, ale byl držitelem klíčů. Otevřel ho a já jsem se bál prostoru, jemuž vévodil dřevěný hrad, z něhož tekla hroznová šťáva. Stály tam škopky, visely motyky a skleněné tyče, nahoře

rozšířené jako břicha tlustých chlapů. Ale taky mě ta místnost se silným trámem, držícím strop, lákala, protože naproti hlavních dveří byly další dveře. Ale kam vedly, když – uvědomoval jsem si – za domem byla vysoká mez? Vykročil jsem, otevřel druhé dveře a tam nebylo nic: tma, díra dolů, jeskyně jak v pohádce. Ale zvědavost mně uvolnila nohy a posouvala pomalu šikmo dolů, otáčel jsem se za světlem a viděl za sebou pevnou Jožkovu siluetu, ještě pár kroků a potom jsem už nic neviděl, jenom jsem nahmatal další dveře. Strčil jsem do nich a rychle couvnul před dalším neznámým prostorem. Natáhl jsem pomalu obě ruce, šátral kolem sebe a z obou stran nahmatával škopky naležato, já jsem do té doby neviděl bečku, nádobu na víno, která měla jediný otvor, veliký asi jako otevřená ústa. Posunoval jsem se vpřed ručkováním po obručích, jež mě vedly dál do tmy. Konečně stařeček rozžal svíčku a ta hodila světlo na strop, který byl zakulacený, kvelbelný, a to jsem také nikdy neviděl, ale stařeček a Jožka mně dodávali odvahy, tak jsem šel dál, až na samý konec, kde byla zeď z cihel, a já jsem se bál, aby na mě nespadla, ale zároveň po mně chtěla, abych si na ni sáhnul.

Tam jsem později vidíval, jak dokázali staří muži sedět několik hodin a mluvit o ničem i o všem, a já, když jsem si tu díru osahal, tak jsem si ji potom i protivil, protože ta skleповá vůně nebyla příjemná a stěny byly pokryté šedočernou plísní, která byla hebká jak hedvábí, jak srst koťátka. Protivilo se mně i to, že sklínky měli ti chlapi trochu nečisté a pucovali si je stejně nečistými zástěrami. Svíčka blikala, a jim to nevadilo, jim stačila dvojí forma přítomnosti: kamarádi a víno. Já

jsem se ptal, co na tom vidí? A přemýšlel jsem, proč bez pohybu sedí a pijí víno, což jim stačilo k dlouhým úsměvům ve vrásčitých tvářích, co na tom mají? Tušil jsem na druhý či třetí pokus, že oni tam nesedí jen tak, oni odpočívají. Časem jsem poznal, že tak zhodnocují svoji roční práci, nepijí jen bílé nebo červené víno, ale košťují v něm i bouřky a déšť, který skrápěl devět měsíců vinohrad, ve víně válejí na jazyku i teplo, kterým slunko vyhřívalo hlavy révy vinné a kopec nad námi, ovlažují se vánkem, který na tom kopci k večeru pofukoval a který si to víno odneslo s sebou do podzemí, do nádob. Oni v přivřených očích sledují i barvy vinohradu, od adventní černobílé přes jarní brčálově zelenou až po fialovou na listech po vinobraní. Vinaři tam dole vlastně realizují zhmotnění všeho, co máme kolem sebe ve vinohradu po celý rok, pijí oblohu, nebesa sestupují do jejich hrdel a jim je u toho tak dobře, že se ve sklepech cítí bezpečni. Pochopil jsem to jako kluk, když jsem poprvé olizoval kapičky a doušky kalného burčáku, kterému se od té chvíle nevyrovnalo žádné pití, žádná tekutina, možná jenom mateřské mléko, jehož chuť jsem si ale už nepamatoval. Nic nechutnalo od té doby tak jako burčák, který postupně vystřídalo víno, a já jsem pochopil, že sklep je tajemným zámekem dětství a víno hradiskem stáří a že tak jako rodný dům je pramenem bezpečí, tak sklep je rájem, z něhož byly odvábeny starosti.

Jožka pil víno jinak než vinaři. Rychleji. To mě na něm také vábilo, že pil vyšší dávky než ostatní, a vůbec to na něm nebylo znát. Ale bavila mě i jeho vlastnost, že z ničeho nedělal vědu a působil bezstarostně.

Vedle něj se mně nemohlo nic stát. Jiní to ale tak neviděli. Kombinace řeznického povolání s hornáckým původem se časem začala nelíbit lidem, kteří v dědině spravovali veřejné mínění. Zlé jazyky tvrdily, že Slovák nemá ke kořalce daleko. Ale pro mě byl strýc Jožka silák, řezník, kuchař a vypravěč.

Jednou v sobotu však strýc ani teta nepřijeli. Prý Anda onemocněla španělskou chřipkou a prý byla dlouhé týdny na hraně života a smrti. Jožka byl charakter, protože s ní nepřestal chodit a jezdil za ní do kyjovské nemocnice a těšil se, až bude zase doma. Býval po návratech z návštěv v nemocnici smutný, ale když si lokl z kalíšku čehosi, co vypadalo jak voda, hned byl veselejší. A já jsem nechápal, proč se celá rodina tváří tak vyděšeně. Říkali si mezi sebou polohlasem, jako by se cosi báli vyslovit, že Anda chytla v masně průvan, potom zas, že má zápal mozkových blan. Život rodiny a celého domu naruby. Já jsem to bral tak, že když v tom domě byla, zase se do něj vrátí a basta.

Pro mě svět a jeho slavnosti plynuly dál, jako by se nic nestalo. Jednou, v předvečer svátku Mikuláše, jsem seděl v kuchyni na své posteli u kamen s maminkou a byl podroben výslechu o hříšících, navíc jsem musel zpívat a čert, který stál za Mikulášem, pořád na mě dorážel a chrastil řetězem. Když jsem zaúpěl potřetí, otevřely se dveře, vstoupil řezník, pousmál se, vzal čertíka pod pažemi, zvedl nad hlavu a jemně ho pohodil do kouta, kde visely kabáty. Jenom tak, lehounce, se souhlasem svatého Mikuláše, zvedl ho jako kus

dřeva a mrštil jím a já jsem v tu chvíli věděl, že mám zastánce nad jiné, že můj strýc umí přebít i bytost nadpozemskou. Čertíček zakňučel, přilezl ke stolku, drapl hrnek mlíka, co na něm stál, a rázem ho vypil. To mně dlouho vrtalo hlavou a někdy v létě jsem sám sebe přesvědčil, že to bytost z pekla nebyla. Ptal jsem se na to strýce, ale ten měl jiné starosti.

Když se tetá Anda vrátila z nemocnice, špatně chodila, nemohla pracovat a byla unavená, pomalá. Ale snažila se být užitečná, okopávala zahrádku vedle domu, kterou tam Jožka zřídil. Postávala před domem a zalávala kvítka, dávala se do řeči. Chodil s ní pes i kočka. Doma cvičila tak, že se oběma rukama chytila hrany stolu a střídavě levou nebo pravou nohou mávala kolem stolu. Sledoval jsem to zpočátku vyjeveně, protože ženy takové práce nevykonávaly.

Sledoval jsem i strýce Jožku, který si jednou při štípání polen na topení tiše zpíval: Keď si věděl, že som chorá, nač ma kládéls do šáchora.

„Strýcu, co je to šáchor?“ zaskočil jsem ho. Jožka se překvapeně otočil a řekl: „Když to přeložíme do skoronštiny, tak by se dalo říct, že palach, rákosí, případně křoví.“

A štípal dál.

Teta začala postupně vařit, ale Jožka ji musel znovu učit takovou samozřejmost, jakou bylo třeba rozbít vajíčko do mouky. Náš Punt'a ji hlídal a chodil všude s ní. Ale rozčilovala ho auta. Za každým, které projelo kolem, to bylo tak dvakrát za den, se zuřivě pouštěl. Jedno z nich ho u kostela, sto metrů od našeho domu,

přejelo. Při tom souběžném sprintu neodhadl vzdálenost a kolo ho brnklo. Já jsem s nárkem utíkal k našemu domu, vytrhl tetě Andě z ruky hrnek s vodou, utíkal zpátky a chrstl ji na Punt'u. A on sebou šklubnul! Potom jsem to říkal tatínkovi a myslel si, že kdyby bylo té vody víc, ožil by. Plakal jsem a jeden starší kamarád, později zvaný Náčelník, vypravil našemu pejskovi pohřeb. Šli jsme v průvodu, skorokněz si dal na sebe nějaký ornát, starou deku, v níž vystříhl otvor pro hlavu, a Punt'a byl pohřben na Zelničce. Řeč Náčelníka byla stručná: „Pes do pece vlez a už nikdy nevylez!“

V těch časech jezdila teta Anda každý týden na kontroly a pan primář Chalabala z kyjovské nemocnice – proto si to příjmení pamatuju – tetě i Jožkovi řekl, když se jakžtakž vyzdravila, že následkem její nemoci nebudou mít děti. Přesto si ji Jožka vzal a já jsem na jejich svatbě snědl ke svíčkové pět knedlíků. Když jsem si chtěl přidat, tatínek mě napomenul, že se to nehodí. Sám, když se vrátil s Furinem z pole a stařenka Filomena mu usmažila dvacet koblih, jich do sebe naládoval devatenáct. Stařenka mu nadšeně pravila, jestli to už nemůže dojíst všechno, a on zařval: „Co su kráva?“

